

A családi legendárium kincsei

Ha gyerekkorom családi ünnepeire, névnapokra, születésnapokra gondolok, szinte hallom a beszélgetésből fel-felcsattanó hangsúlyokat, ahogy a rokonság hadastyánjai, frontot járt férfiak egymás szavába vágva mesélik világháborús borzalmaikat. Mindig a nagy háborúról, vagyis az elsőről folyt a szó, mert a másodikban már a náluk fiatalabbak kerültek ki a vágóhídra.

Hogy apámat mi mentette meg a Piavénál: a véletlen, a csoda, a sors vagy az Úristen, ki tudja? Az okot tetszés szerint be lehet ikszelni. Nagypám az orosz fronton, Galíciában kapott tüdőlövést és nyomorodott meg hátralévő életére. Nagyanyám bátyja századparancsnokként rohamozta a szerb állásokat, kétszer sebesült meg, másodsor súlyosan, utána lett Zenta alpolgármestere, hogy aztán arany vitézségi érdmével és családjával együtt kiebrudalják a vadonatúj SHS-királyságból, csakúgy, mint a húgát, vagyis nagyanyámat (és persze beteg, lábadozó nagyapámat is) a gyerekekkel, köztük anyámmal...

Ez az első, ez a „nagy” volt a legostobább, legértelmetlenebb háború a magyarság legújabbkori történetében, de Európa történetében is. Összeroppantott minket, mint egy diót és feltálat bennünket ellenségeinknek. Soha be nem gyógyuló seb, mely elrákosodott, sőt, a második után elRákosiasodott, nagyon nehéz róla érzelmek nélkül, tárgyilagosan beszélni. (Szerintem nem is lehet.)

1914. június végén és júliusában az akkori Magyarországon szinte senki sem volt észnél, néhány költönket, írónkat kivéve. Aztán évekig rengett a föld Verdun-tól Lembergig, vajúdtak a hegyek, hogy a végén a hullalepényből kicsuszszanjon az ikerpár: előbb a bolsevizmus, majd némi késéssel a nácizmus. Világos?

De még mennyire, hogy az! S ha már megvilágosodtunk, akkor Világosnál bukott el az **igazi** reformkori Nagy Generáció ügye, hogy százegy-

néhány évvel később feltámadjon, reinkarnálódjon 1956-ban – és nem 1968-ban, ahogyan azt a ballib aranyszájú sáfárjai próbálják bedumálni a jónépnek!

Magától értetődik, hogy nem maradhatott ki a *Szuvenírből* ez a „nagy”, ez az első, már csak azért sem, mert a mélyén már ott lapult a második. Tegyük gyorsan hozzá, hogy a kapzsi és durva antant nélkül aligha jutott volna hatalomra a fent említett, két ordas eszme, s amikor az évek múlásával kezdett bevörösödni, befeketedni és bebarnulni Európa térképe, a Nyugat átváltott sunyításba, szemét, fülét befogva, szemérmesen elfordult, beburkolózott látszatdemokráciájába, amíg csak pofán nem vágták a Molotov-Ribbentropp paktummal és Lengyelország megtámadásával, feldarabolásával.

Nagypám remekül tudta utánozni egyik-másik bajtársát, mondhatni belebújt a bőrükbe, s az ő stílusukban adta elő a harctéri élet ilyen-olyan epizódját. Így született meg bennem a sztálinvárosi öreg kocsis (fuváros), a hajdani „vilháb”-os huszár (és tenyérjós) figurája, akivel a regény főszereplője, az akkor még kiskamasz Sanyi 1952-ben, az épülő szocialista monstrumban összebarátkozott, és ahova Szegedről menekült a család a fenyegető internálás elől.

Négy évvel később, 1956. november 11-e estéjén az oroszok által kivégzett, ingre-gatyára vetköztetett, fiatal corvinista szakasparancsnok a Ludovika kerítésének tövében arra eszmél, hogy él és fázik. Egyetlen vágya, hogy melegben haljon meg, s egy árokszerű mélyedésben kúszva-mászva, félig szétroncsolt fejjel igyekszik elmenekülni a helyszínről. Többször elájul, majd újra magához tér, víziók is gyötrik, nemcsak a fájdalmak és a rosszullét. Mintha az árok partján Jani bácsi üldögélne és mesélné neki a galíciai kalandokat, mintegy biztatásul, hogy mindig van hajszálnyi esély a menekülésre. Sanyi kétségbe-

esve kapaszkodna a látomásba, de hiába szidja az öreget, az nem segít neki szellemkezelével.

Úgy gondolom, hogy apáink, nagyapáink, dédapáink sokszor elmondott és szinte változatlanul előadott „sztorijai” megannyi esszénél, történelmi tanulmányánál közelebb hozták a harcterek

szenvedéseit, iszonyú megpróbáltatásait. Azok a gyerekek, akik ezeket még hallhatták, szerencsések, mert első kézből (első szájból) – tehát a leghitelesebbtől – ismerhették meg a családi legendárium igazi kincseit.

Szuvenír

(Regényrészlet)

Erő, erő, gyere elő!

Az öreg.

Gyökérbarna arccal hajol fölém az árokszélről. Valósággal belém lóg, mint egy lassan közelgő, pókfonálon ereszkedő úrlény. Sötétség és sötétség közt ég és föld a különbség, az öreg arca szinte fénylik, foszforeszkál az éjszaka tintájához képest. És arcával együtt a szeme is kitágul, növekszik, csillogó, olajfekete tó, olajfekete tenger, vakítóan fekete égbolt. Gravitációs mágnes. Magához szipantana, de én még az integetéshez is gyöngye vagyok.

Mindenesetre úgy hajol fölém, hogy már-már beteljesülni vélem iménti óhajom. Fölemeli karját, hóna alól erdővel tarkított síkság tekeredik le, mint egy vászonroló. A nap furcsa, kékeslila porba burkolódzik az égen, fekete csákós huszárok vágtnak az országúton, mentéjük kinyúlva lobog a hátukon. Fogalmam sincs, hogy honnan tudom, de tudom, hogy Szklin felé robognak, mint ahogy abban is egészen biztos vagyok, hogy a sztojanowi attak óta Jani bácsiék előőrse egyfolytában nyugtalanítja, űzi, aprítja a menekülő oroszokat. Az árokban sebesült kozákok hevernek, némelyikük bágyadtan emeli égnek a kezét, mások szomorú, lágy dalokat énekelnek, talán halotti búcsúztatót, azt hiszik, hogy rögtön lemészárolják őket, de a huszárok rájuk se bagóznak, robognak egyenesen az erdőszél felé.

Az árokbeli sebesültek közt egy fehér kendős ápolónő tüsténkedik, látszólag teljesen hidegen hagyja, hogy melyik irányból kik támadnak. Együtt énekel a többiekkel, csengő szopránja pacsirtaként szárnyal a csüggedt baritonok és basszusok fölött. Mozdulatlan bábú hever az ölében, a katona feje ki se látszik a pólyából. A nő még vastagabbra tekeri a gézt, a kozáknak csak az orrnyílása feketéllik az ormóttan burokból. Valahol az erdő sarkánál egy géppuska kerepel. Pra-ta-tra-ta-ta-ta-ta, tyui-hi-tyui-hi... Hátborzongatóan komikus, milyen

panaszosan füttyögnek a golyók, szinte jajgatnak, mintha ők szenvednének leginkább a háborútól. Alig észrevehető-enyhén lejt a rét az erdő felé, megkönnyíti a lovak dolgát. Az egyik ló bukfcenet vet a levegőben, egy másik nyergéből oldalt kirepül lovasa.

A gyűlöletnek nincs közös gondolata, még a golyók is más nyelven vijjognak. A magyar úgy füttyül, mint a csíksomlyói búcsú papírsípja, az orosz tompábban, elnyújtott hangon. Hát persze, mert a ruszlik a hevederekben végig bereszeltették a töltények hegyét! A lövedékek eszeveszetten szaggatják a fűvet, megfélemezhetetlen indulattal turkálnak a lovak hasa alatt, a dübörgő paták körül. Nem ők tehetnek róla, csak azt teszik, amire ki vannak találva.

– Gazemberek! – ordítja Jani bácsi. – Dumdummal lönek! Levágni őket mind!

A huszárok karrierbe fejlődnek, fogy a táv, újabb két ló döng bele gazdájával a földbe. Száz méter, nyolcvan, ötven.

Az oroszok pontatlanul lönek, pánikba estek, érzik a vesztlüket.

Az erdőszélnél csúszva, ágaskodva fékeznek a huszárlovak, mint az érett ringlő, potyognak a nyeregéből az emberek, de nem a halál kaszál beléjük, hanem az olthatatlan düh ugrasztja őket gyalogosan a bokrok közé. Kézitusa, hörgések, káromkodások. A kaszabolás borzalmas, szótlán csattogása.

Mindössze egyetlen lövés dördül. Alig telik bele két perc, előszédelegnek a vörösnadrágosok. Egy fejletlen bajtársukat húzzák maguk után, egy másiknak a melléből csurog a vér, hóna alatt megkapják két oldalról, úgy támogatják, fogoly meg egy sem...

Jani bácsi most olyan közel hajol hozzám, hogy mentegombja belelóg ép szemembe, kancsalítanom kell. Kiabálok az öregre, hogy segítsen. Több ezer méterre zuhanok, aztán visszasedülök az öreg hóna, válla mögötti képbe.

Elhomályosodik minden.

Csak a hangját hallom.

– A muszkát is csak anya szülte, ő is csak ugyanúgy fohászodik az Istenhez, amikor a végzet a szeme közé pörköl, de ezek itt nem kaphattak mentséget. A dumdumra csak egyféle válasz jöhet: mind egy szálig lerázni őket az élet fájárú', akárcsak a kutya a szőrirű' a vizet. A föld is szinte füstölgött ekkora aljasságtú', hát akkó' egy döfesse' le, egészen odáig, ahol az a mocskos lelkük fészkel!

Bűn vót? Nem. Az anyjuk isteninek utolsó csepp vériig kiontani a hitvány életüket! Miénk a virtus, az egykedvű, mélabús bölcsesség, miénk a keserűség, ahogy vágatunk, futunk, kúszunk, vánszorgunk a végzetünk felé. De, hogy az legyen a harci vallásunk, hogy fölösleges tölcseréket ronszoljunk az ellenség testibe? Hogy pusztá alatomosságú' nyomorékokat gyártsunk? A mi gigánkat még a legparányibb gaztettek is úgy szorongatták, mint a torokgyík... Hát akkó', kérdem én, mi értelme annak, amit ezek itt műveltek? Attú' még az utolsó ítélet kárhozata is undorral fordulna el!

Porosan, véresen, izzadtan, szakadozva bukannak elő a mi fiaink a ződbű'. Szemünk még tele az iszonyattal, agyunk lüktet, egyszerre meg-részegülve és lekonyulva a győzelemtű', hányingerig megittasulva az őrjöngés vérrel, sárral, hullákkal teli italátul.

És akkó' úgy néztünk egymásra, mint a holdkórosok. Hirtelen elsötétedett az ég, úgy, ahogy az csak a bibliába' van megírva. Kék a fű, kék a levegő, a nap helyén kifli alakú hold! Sápadtan kerüngünk az állatok körül, a lovakon is átfut a világvégi hideg, ágaskodnak, nyihognak, mered a szőrük, sárga foguk szürkésfehéren csillog, mint a farkasoké. Ezek mingyán ránk vetik magukat! Kannibálok, akik felfalnak bennünket. Szabad szemmel bámulok a napba, még öt perce sincs, hogy lán-golva gyötörte a kiszáradt, galíciai tájat, s most az éji vándor bús képét látom benne. Ez a háború elején, augusztus huszonegyedikén vót, egy hétre rá a sztojanowi rohamra, soha nem felejttem e'!

Hát éppen egy lengyel paraszt hajszolja az úton szegényes talyigáját, kék por száll mögötte, olyan kék, mint az égboltozat. Soha ilyen rideg, éles színeket nem láttam, se előtte, se azóta életemben...

Bevágattunk a talyigát követve a nyomorúságos faluba, száználmas kunyhók, leégett zsinagóga, szertehajigált könyvek, hengeralakú tekercesek. Hullabűz, füstölgő romok, jajveszékélő, pajeszos zsidók futkosnak, felemelt kézzel gajdolnak, magyarázzák egymásnak az isteni csodát, olyanok, mint az elárvult, kifüstölt méhek.

Rettenetesen furcsán érzem magam, mintha üres volna a mellkasom, s a szívem dermedten, mozdulatlanul, kettéhasadva feküdne odakint a réten, az erdő aljában, ahol pár perce rohamoztunk. Tisztára olyan vót az én lelkem, mint az a két nappal előbb látott harang, mely a széltől templomtoronybű' zuhant alá, és megrepedve feküdt az oldalán, az üszkös gerendák közt a szemét- és romhalmazban.

De közben folyton csak annak a hátragyaklott fejű, szakállas muszkának a képe járt az eszembe, akit én vágtam le a géppuskafészek harántgátjának a tövében. Mikó' beugráltunk a fedezékbe, mán nem nagyon védekeztek. Ez is csak nézett rám kigúvadt, rémült, vizenyőskék szemével, mindkét keze a melle előtt, egy fényképet szorongatott görcsösen. Az asszonya vót rajta a három gyerekivel...

Tudom, hogy ez nem valami óriási felfedezés, de akkó' utána gyűttem rá, hogy a nap megfele-tedett karikájábű' a vereség feltartóztatlan közönye csurog alá, akár egy kiütött szembű'. Meg nemcsak ez, hanem hogy minden emberi lény vére pirosan fröccsen a sárba, legyen az testvér, barát, ellenség, fehér, sárga, rézbőrű vagy fekete, a földben ugyanaz a nedvesség itatja, rohasztja, mert a halottak mind egyformák. Na szóva' egyetlen-egyig féregcsemegék.

A hétpróbás istenit! Jól megadtuk nekik! – rikkantott a mindig habókosan vidám, mocskos beszédű Balog káplár. Ferde szájában nyálasan csillogott ronda, lila nyelve.

– Fogsz te még más hangon is esdekelni az Úr Jézus Krisztushoz! Tartsad azt a lepcsés pofád! – fojtottam belé a szentségtörést ebbe a fél-eszűbe, mert ami sok, az sok. Tisztában vótam én azzal, hogy napfogyatkozás van, hallottam én mán errű', vót e' máskor is, meg még lössz is, hát minek olyan nagy feneket keríteni az egésznek, nem igaz? Mégis belém mart, megcsípett, mint a vipera, szinte láttam, ahogy megkékül tőle a szívem. Abban a pillanatban csikorogva mállott

szét a győzelmünkbe vetett hitem. Attú' kezdve én már tudtam, hogy elveszítettük ezt a háborút, csak nem szóltam róla senkinek.

Keringőzik az árok, ti-ra-ti-ra-ti-ram... Émelygés. Megint, megint, megint! Összekeveredik bennem a feltámadás a haldoklással, telerondítom a sötétséget, Jani bácsi pedig csak beszél, beszél.

Halomra gyilkoljuk egymást az egyetlen óráig tartó üres hírer', hogy megkaparinthassuk a halál utáni felesleges dicsőséget. Mint a bányában. Ott is pukk, elég egy szikra, és hetek múlva se ássák ki a hóttakat. Hát errú' szól a háború. Meg arrú', hogy rövid két hónap alatt e'pusztult a lovaink fele. Elgennyesedtek a sebek a nyereg alatt, agyonhajszoltuk őket, jó abrak nem vót, sokszó' csak azt ették, amit tanáltak, meg a szörnyű esők, meg a tengelyig érő sár, a járhatatlan utak, a vánszorgó, elakadt trének, a káromkodás, az ostromra' csapkodás, a durvaság. Bár ez az utóbbi a huszárra nem jellemző, de azé' mi is bevadtunk. Nincs is szomorúbb a gyalogos huszárná', nincs esendőbb a leromlott, támolygó gebéné'. Némelyiket már csak a szél fúta előre, mint a tollpíhét... Szerencsére a Virág még megvót, de a parancs az parancs, a bűn meg bűn, hát menni kellett, én is kínoztam, gyötörtem a szegény párát, igaz, loptam is neki. Fölfogod ezt, kis csikaszm? Jani bátyád lopott, amit még sohasem! Mer' pénzé' már nem adtak semmit, rekvirálni kellett, mindenki úgy segített magán és a lován, ahogy tudott. Neki a vermeknek, a pajtáknak, a padlásoknak, mindent feltúrtunk az utolsó szem zabért. Három vödörnyit zabráltam az egyik faluban az én drága csillagomnak, e'lött az én legfényesebb vitézségi éremem. Már rutinunk vót, hogyan játsszuk ki a tábori csendőséget, ám bár a maradék huszárságot ők is respektálták. Túlünk függött minden, a felderítéseinktű', még az ő tyúkszaros életük is. Pár hét, és a városok, falvak lakói egyformán gyűlöltek minden uniformist, pedig a kozákok kegyetlenebbek vótak nálunk. Ők aztán passzióbú', értelmetlenül is raboltak, gyújtogattak, erőszakoskodtak a nőkke', kínozták, gyilkolták a zsidót, gyötörték a parasztokat. No amikó' meg mi is rákezdünk, mer' mink se vótunk ma született bárányok, hát olyan jajveszékelést, akkora cirkuszt csináltak, hogy olykor a levegőbe kellett löni. „Keressetek, kutassatok

átkozottak!” – kiáltozták. Vót egy-kettő köztünk, aki értett a nyelvükön. Az asszonyok hisztérikusan ordibáltak, szitkozódottak, zokogtak, némelyik fafejű paraszt meg keresztbe feküdt az ajtaja előtt, meg kellett kardlapozni őket, hogy véget vessünk a zshivajnak. Ellenben megerőszakolás, pajesznyírás, gyilkolás, csonkolás, gyújtogatás minálunk nem vót, odáig mink sosem fajultunk. Amerre csak jártunk kosz, mocsok, hullák, fölégetett, kifosztott falvak, városok. Amikó' az oroszok nagy érókke' áttörtek, hát akkó' meg mi futottunk, de csakhamar megállítottuk az offenzívát, utána pedig mi nyomultunk előre. Tili-toli, a vezérek részirú' semmi elgondolás, csak ideoda rohangászás, egyik fél se bírt a másikká', de az oroszok mégiscsak többen vótak, rajzottak, mint a sáskák, és felfegyverezve is elég tiszteségesen... Az egyszerű baka se hülye, nemhogy a huszár, kifundáltuk mi már néhány hét alatt, micsoda életprédálás folyik itt honvédelem ürügyén. Honvédelem? Kossuth apánk idejébe' vót utoljára! Akkó' a magyar szabadságér' küzdött a huszár Ferencjóska és a muszka cár ellen. Csakhogy mi nagyon hamar rágyűttünk, hogy annyi közünk van az egészhő', mint az eszkimónak a hortobágyi lóvásárhó', de azér' mégse úgy van, hogy fogjuk magunkat, azt curikk. Kötelességtudásbú' meg kitartásbú' tízszer annyit tö'töttek a magyar huszárra, mint kellett volna. Túrtunk, túrtunk hónapokig, évekig, amíg bele nem döglöttünk a tőrésbe. Nincs az a zsidó, aki úgy átvágna, mint ahogy átvágtak minket a sógorék. Na, meg idehaza a feudalista grófok, politikusok, mifenék, az uraink... Hát azé' lőttem vöröskatonára a harminckilences dandárná'. Ez vót a legnagyobb faszág életembe', égbekiáltó faszág! És az, hogy hittem a humbugba, a proletárdiktatúrába. Mer' nekünk fővárosi terrorlegények parancsolgattak, kocsmatöltelék lumpenek, bőrkabátosok, oszt akasztgattak is szorgalmasan a Dunántúlon magyar testvéreinket, az éccerű parasztokat, miközbe' ezek a nyikhajok hagyták, hogy az oláh előrenyomuljon. Mostmár mindegy, e'mondhatom végre, de annakidején hallgatnom kellett róla odalent Sztálinvárosban. Ezt végre te is tudhatod mostmár, szegény kis csikaszm, itt, a Ludovika kertjibe'... Megvót, sötét gaztett vót, de még a poéta is arrú' danolt, hogy sosé hull le a vörös csillag az égrű'. Én meg csak azt

kaptam érte, amit megérdemeltem. Az ökörségemé!

Na szóva, azt látni kellett volna tizennégy őszin, hogyan rohadnak mindenfelé az utak mentin, a sártengerbe' a lótetemek. Vértanú lovak. Mártír lovak. A mennyország szent lóangyalai, méltók bármelyik oltárképre. Nem is annyira magamér', mint inkább a Virágér' reszkettem. Minden újabb hajszáná', felderítésné', folyón való átkelésné' majd meghasadt érte a szívem. Például a Viszlokná' is. Emlékszem jól, micsoda végítélet folyt ott mán a második napja, özönlött az orosz, gyűlt, mint a tenger, oszt csak elakadtak valahol. Mán hajnalba e'keztek gyűlölködni az ágyúk, az ütközet fátyla tovahúzódt Krosnyenkó Visnya felé. Akkó kiadták a parancsot, gyerünk a szakasz-sza', nézzük meg, hun a muszka. Elhagyott orosz állásokon ugrattunk keresztül, szennyes szalma vót ott e'szörva kilométer hosszan, orrfacsaró bűz, töltényhüvelyek, szétdobált, üres konzervdobozok, csupa élettelen tárgy, és mégis, mintha ez a rengeteg, haszontalan lom is érezné szörnyű sorsát a sáros talajba temetve, taposva. A kacatok csak megelölegezték azt, amit a közeli domb tetején tanáltunk. Szóva, gyerünk, neki annak a dombnak, onnan főntrű' majd messzibbre láthatunk. Csonkolt fák. Gránáttölcsérek. Ragyás, széthasigatott táj. És itt mán hullák szertesztét. Egy tiszt. Fehér glaszékesztyűs kezében aranyvégű lovaglóostort szorongat. Mindkét lába hiányzik. A Pető Jóska vette észre, hogy odafönt a fa tetején valamit lóbal a szél. Hát a tiszt egyik lakkcsizmája vót. A Balog, tudod, az a habókos, gyorsan megdörzsölte a markát, aztán uccu, mint a majom, mán kúszott is felfelé. Repült le az emberi maradvány, még a sarkantyú is pendült egyet rajta...

Nagy kódisság lehet ezekné', ha még kapcára se futja - köptem ki a sárba, amikó' az az ütődött kipiszkálta a csizmábú' a csonkot. Mer', hogy a muszka tiszt papírharisnyát viselt! Hát hogy is van ez? Egy ilyen lakkcsizma vagyont ér, és a bot vége is színaranybú' vót. Hát csak a külsínre adnak ezek? Később világosított fel a Báló hadnagy úr, hogy tévedtem, mer' a legfinomabb, jappáni rizspapirbú' vót az a kapca, ami nemcsak hogy a legegészségesebb, de olyan luxus, amire földi halandó gondolni se merhet.... Biztosan gróf vót ez, vagy mi.

A dombokrú' mán láttuk, hogy baj van a hídná'. Vágtatunk oda, de mán akkó' csak üszkös gerendák. Megállít egy utász főhadnagy, aszongya, mink robbantottuk föl, ekrazittal, hogy megakadályozzuk a muszka derékhad átözönlését, mer' itt hullámzott a legnagyobb harc. Aszongya, pontosan nem is lehetett tudni, mikó' melyik oldal kié vót, hát ennek véget kellett vetni. Hulla hulla hátán feküdt... Pucoljunk innen, aszongya a főhadnagy, mer' a muszka néhány kilométerrel följebb valami gázlóná' mégiscsak átgyűtt, és hát akkó, mondja ő, velünk gyűnne a katonáival. A légnymás többül csavarta ki a hídközeli fákat, leszakította talapatjukrú' a szobrokat, szétszórta a képeket a feszületrű'. Ez itt valami csodatévő, búcsújáró hely lehetett, azé' építették közvetlenül a híd lábáhó' ezt az emlékművet a szentekkel. Hej, ti Galícia széthajigált talizmánjai!

Az orosz se maradt rest, tíz perc alatt széltölték odaátrű' az innenső oldalon fekvő falut. Jó kis bosszú, mondhatom! Bekormozott sárkányfogak álltak ki a fődbű, néhány égnek meredő fal. Ott az egyik omladék tövibe tucatnyi női párókát tanáltam, amilyeneket a zsidó asszonyok viselnek arrafelé. A Báló hadnagy úr szerint a zsidó lányoknak a nászéjszakájukon lenyírják a hajukat, s attú' kezdve ilyen maskarát viselnek. Egyébiránt, mondta a hadnagy úr, vidám emberek, nagy széltolók, képmutatók, ördöngősek, hazudozók, de szeretnek élni, táncolni, énekelni, meg főleg üzletelni mindenféle szirszarral. Hát én ekkó' arra gondoltam, hogy ezek a szerencsétlenek itt biztosan mindig komédiázásra kényszerültek a puszta életben maradásér', és azér' bújnak mindenféle maskarába, mintha a diliházbul zargatták volna őket, mer' azt mán hallottuk, hogy mindig rájuk járt a rúd. A gyilkolászásuk itt gyakorta napirenden vót. A fejemre húztam az egyik párókát, bohóckodtunk, úgy vihogtunk, hogy még a lovak is röhögtek, de közben azon járt az eszem, hogy a kozákok által felgyújtott zsinagógába' még mindig ott jajgat az anyák lelke... Idétlen mulatozást rendeztünk mi ott, megkeseredett a szájam íze tüle.

Aztán meg e'jutottunk egy igazi grófi kastélyba, olyat te még nem láttá', de én se! Igazi palota, rengeteg szoba, csupa brokát és kép, mind széthasogatva, összevagdálva, padlóra dobálva. Seholy ép bútor. Bokáig gázoltunk a könyvek-

be', ropogott a talpunk alatt a sok diribdarabra tört, gyönyörű tányér, csésze, váza. A kozákok felhasogatták a székeket, kanapékat, talán eldugott aranyakat kerestek. A nagy díszterembe meg lovak éjszakáztak, minden csupa gané, a tükrök szétlövöldözve. A lovak nem állhatnak kint az esőben, ezze' még én is egyetértettem, csak azza' nem, hogy miér' kellett szétbaszkurálni a sok festményt példának okáért. Hát mit vétettek azok a képek a barom muszkájának? Ilyet egy magyar huszár e' nem követne! Egy páncélos lovagot ábrázoló piktorolmányt hagytak csak fönn a falon, de hát az is hogy nézett ki... Faszénne' nagy bajuszt, meg pipát rajzoltak neki, és egy óriási dákót a tökihez. Meggyőződés nélküli fenevadak csinyának csak ilyen, és akkó' átlopakodott rajtam a sejtés, hogy nem sokára talán mink is ilyen vadállatok leszünk.

Ne gyötörj, Jani bácsi! Miért gyötörsz még te is?

A nyálkás, tapadósan dermesztő sár leszopogatja lábamról a húst, a forróság és a borzongás összezsap a combomnál, a hátamnál, egy villanás, és hosszúkás, fekete, csillogó gyümölcsök, lakkcsizmák himbálózhatnak az árok melletti fán. Én meg úgy ki vagyok tömve a bőröm alatt építkezési törmelékekkel, hogy soha nem tanulok meg repülni. Téglasors. Ugyanabból a téglából, mint amiből a kerítés épült...

Az öreg előkapja a dóznit, rágyújt, de cigaretájának nincs parazsa, és mondja, ontja végeérhetetlenül.

– Köd ott is vót, és micsoda ködök! Éccé', mint annyiszó' máskó', előörsbe küldtek, oszt ott fagyoskodtunk az erdőbe', ahunna nem lehetett tovább menni. Úgy jött az a köd, mint az árvíz. Előbb a bokrok alját nyelte e', aztán a fák tetejét, végül mán egymást is alig tanáltuk. Előttem szürkesség, mögöttem fehér fátyol. Ki őrségbe lőtt osztva, ki meg a csontszaggató, nedves fűbe dült le aludni, a kantárszarat a bokánk köré csavartuk. A bazi nagy ködbe úgy e'kóborolt a Virág, hogy csak úgy vonzolt maga után, én meg durmoltam, a bibliai Lázár hozzám képest megbolydult darázs lehetett volna. Hurcolt a Virág, istennyila tudja, mi ütött belé, egész életibe' ez vót az egyetlen vétke, de errű' is én tehettem, mijjé' nem kötöttem ki egy fához. Szóva' majdnem az orosz állásokig szánkózott velem, csú-

nyán ráfizethettem vóna, ha az én Andris komám észre nem veszi, és nem gyün utánunk... Hű, de melegem lőtt akkó' hirtelenjibe' abba' a cudar hidegbe'!

Éccé', de akkó' mán télutó vót, három napja hallgatott az ellenség. Szinte el is felejtkeztünk róluk. Gyütt a parancs, derítsük ki, hogy mijjé', és fogjunk egy nyelvet. Nagy a cűg a rókalyukba', de ha az ember két lépést tesz, meglátja a napvilágot. Odakint hópelyhek kergetőztek, finom cuorpor az ágakon. A nap mán búcsúzott, tulipiros csikokat csurgatva, akárcsak egy vérző, templo-mi szív. Tiszta, szép idő vót, meg kellett várni, amíg leszáll a sötét. Akkó' felcibáltuk a csuka-szürkére a fehér álcarrongyainkat, mer' akkorra mán odalött a gyönyörű huszármundér. Valljuk meg, mán nem is nagyon vót az való ebbe a háborúba. De vajon, mijjé' hallgatnak azok odaát a szemközti hegyoldalba'? Mink meg csak lopakodunk előre, amikó' oldalró' ránk puskáznak. Suttu! Mán le is fordult a lovárú' az én Gombkötő komám, a halántékát fúrta át a golyó. Meghótt azon nyomba', még csak azt se mondta, mit üzen a feleséginek Kassára. Mer' hogy szögedi létére Kassára nőült. Hű, az anyád hétszázát, akkó' adjunk nekik! Rájuk is startoltunk, valami patruj vót, le is vágunk közülük négyet, és elkaptuk a tisztjüket, egy főhadnagyot. Túle tudtuk meg, hogy hajnalba' a muszka rettenetes ágyútűzze' szabadítja ránk a poklot. De a szerencse mégse hagyott el! No hát, minket akkó' curikkoltattak onnan azonnal, illetőleg csak a lovakka' még rendelkező huszárságot. Olyan gyorsan kellett pucó'ni, hogy még szegény komámat se temethettük el. Lesütöttük a szemünk. Úgy ódalogtunk e' onnét, hogy nem mertünk a többiekre nézni.

Hát látod, ezé' igaz az, hogy mindenkinek másféle prófuntot rendel a sors! Bele van az vésve a tenyerünkbe. Lám, az én Gombkötő pajtásom halott, én meg tovább zabáltam az egyre szűkösebb menázsit, mer' naprű' napra egyre jobban akadozott az utánpótlás, fogytak a készletek. De gyütt a tavasz, mégiscsak körű' cirókázta az április nyakát, fűlit, oszt mindenfelé úgy burjánzott a sok fű, habzott a virág, a levelek a fákon, mintha a békét ünnepelnék. Pedig, de messze vót az még! Igen ám, csak ha éccé' a természet géppuskái rákezdik, akkó' nincs megállás. Akkó' a remény golyóit röpítik a szegény, e'gyötört bakák, meg

huszárok szíve közepibe'. Hányszó', de hányszó' kapja el őket ilyenkor' a vágy, hogy kifejűdjenek a fedezék tetejire! Bele a giringyöröngyös mellvéden kisarjadt fűbe, onnan aztán ellátni a szemközi erdő aljaig... Ábrándozni, hogy odahaza is zsendül a vetés, morzsó'gatni, szagulgatni a földet, marokra fogni a napsugarat, az égbolt puha selyemtisztaságát, mintha az asszony mejjit tapogatnád, rettegés és szomorúság nélkül utazni, repülni a dombok lankáin az erdőig, az erdőtől a völgyig, a völgytű' addig a leégett házig, a leégett háztű' a messzi hazáig...

Röhöghetnékem támad. Mit hadovál az öreg itt?

Semmit nem látok belőle, csak a lakkcsizmák lóbálódznak ide-oda megállás nélkül a fa kopasz ágain. Tényleg egy vén lófaszfényesítő ez a Jani bácsi. Nem segít! Igaza volt a Csuminak.

Forog a ringlispíl velünk. Kettőnk közül az öreg a leelőhetetlen.

– Te csak ne félj semmit! – mondja, és lenyúl, megragadja a csuklóm. – Az én Andris komám annyit se szólt, hogy bakk, én meg még mindig itt baszom a legyet. Nem megmondtam neked, hogy az istencsudájáig kanyarog az életronalad? Na szóva', az a híres, gorlicei áttörés sok gyalogos társunknak juttatott ismét lovat. A San felé nyomultunk a májusi káprázatban, az orosz ágyúk pedig szünet nélkül ontották a tüzet. Éreztem, hogy a halál ott motoszkál, ott mardos a beleimben... No Virág, hegyezd a füled! Keskeny kis földszáv húzódott az erdő közepin, mintha a piperkőc, tavaszi ruhás tájat megzavarták volna borotválkozás közben. Ragyogó, smaragdzó'd bársonyba bújtak a fák, virágarfümöt szórtak magukra, akár a dákák a gumidudás illatosítóbú'. Szép vidék. Csak az állat kellett volna még simábbra kaparni, hogy magába bolondítsa a környékbeli kisasszonykákat. És akkó' beütött a muszka. Ide a közelbe irányították a tüzet, hogy e'vágják támadó ékeiket. Alattomos tűzoszlopok repültek fű' a közelbe', a halál madarai búgtak, csapdostak köröttünk acél csőreikke'. A lovak is fickándoztak, erősen húztuk a zablát, püfű'tük a fejüket.

Hui-drumm! Ez itt mögöttem robbant!

Sikolyok. Rázkódik a föld.

Valami nyomás az agyamon, a Virág megugrik velem. Szörnyű félelem hasít belém, hogy

ebbe a minutába' mindnyájan egyformák leszünk a Jézus trónja előtt a bűnbe'...

És attű' kezdve semmi, csak a vattás csönd. Hollófekete hó borítja a világot...

De most nagyon távolrű' mintha megint búgna valami... Harsog, durran, ordít. Mi ez?

Főleszmélek. Hol vagyok? Zűg a sziréna a fejembe'. Hogy búg, de hogy! Milyen nap is lehet ma?

Világító rakéták fénye. Lidércfények. Fantasztikus árnyak imbolyognak körülöttem.

Valaki elemes lámpává' az arcomba világít, valaki meg folyton jajgat mögöttem. Keréknyikorgás. Ez egy szekér. Hallom, dobog a lovak patája. Mi az isten ez... Hol vagyok? Meddig tart ez még? Hova visznek? Mi történt velem?

Merő fehér bugyolába' van a mellkasom.

Megsebesültem... Tán fogságba is estem?

Ordítózás. Torlódás.

– Lefelé jobbra! Jobbra húzódj! – micsoda édes zene. Tehát a mieink visznek...

A hátam mögött újra jajgat az a valaki, aztán mond is valamit, dadog, de semmi értelme.

A fejem sárba taposott kő, moccantani se bírom.

Egy üteg vágat el mellettünk.

Lehet, hogy áttört a muszka? A sebesült kibirhatatlanul jajgat mögöttem. Érdekes, hogy én nem érzek fájdalmat, csak legalább látnék valamit.

Fojtogató fűstszag, valami meggyulladt, és ez az örűlt kocsis észre sem veszi. Csak a hátát látom. Ég a kocsi! Csakis a kocsi éghet. E' meg hajt tovább, észre sem veszi. Hahó, ember, hát nem látod, mi történik a hátad mögött?

A láng belekap a kocsis hajába. Eleven fálya. Az egész kocsisor kigyullad, valamennyien együtt vágatunk a pokolba.

Árulás! Ki engedte ránk a tűzfolyót, hogy el-emésszen bennünket? Ne engedjétek, fiúk! Hej, huszárok, csapjunk közűjük!

Na, ahun a! Rohamoz az orosz gyalogság! Hurrih! Hurrah! Ordító, barna massa.

Gyűrjátok őket, fiúk!

Rettenetes fény vág a szemembe. Minden csupa láng és tűz. A sapkák hegyibe, no meg a hajszálaikon apró lángocskák villódnak. Fiúk, bajtársak, aprítsátok őket! Ti pedig ne oda, hanem amoda állítsátok azt az üteget! Majd én

tudom! Nekem most itt kell maradnom! Majd én látom, hová vezényeljem azt a tüzet! Doktor úr, engedje mán, hogy én irányítsam azt az üteget!

Aztán hirtelen olyan fáradt löttem, olyan végtelenül fáradt, hogy nem vót más vágyam, minthogy aluggyak, és a fejembe' is mán belülrű' lobogott a tűz... Ilyesmiket hallucináltam a sebláztű'.

Bizony, a halál angyala de sokszó' kattintgat a szemedbe kis villamos lámpájával, de sokszó' sóhajtozod, hogy istenem, jó gyerek leszek, csak most az éccé' aggyá kegyelmet! De alighogy elfordítja rúlad rémséges fejit, mánis bennünk fészkel a gonoszság. Több, mint egy évig feküdtem kórházba', mire úgy-ahogy összefó'toztak. Hát akkó' aztán így ért véget számomra az az átkozott háború...

Homlokomat, fejem tetejét egy tócsába dörzsölöm, hátha magamhoz térek. Majdcsak eleszi a fene ezt a vénembert, ha már nem akar segíteni... Most miért nem hozza a Pávát? Már nem vagyok született táltus? Miért szabotál? Pedig látom, hogy az árok tetején ül, fölöttem lóbálja a bakancsát, és azt is látom, hogy a Dugonics utca sarka mögül kiugranak a ruszki, látom a géppisztolyokból kicsapó lángot, hosszú sorozatok súvítének a fülem mellett, és azt is látom, hogy nagyon is furakodnék, másznék én ám be a botanikus kertbe, csak hogy egy dróttal össze van kötözve a bokám, oda vagyok láncolva egy fához. Felbőffen gyomromból a menekülés élmelygős, összesült tankisták bűzére emlékeztető íze. Saját tébolyult, rothadó agyvelőm undorító szaga hajszol előre: ki kell jutnom innen!

Jani bácsi segíts! Esküszöm, hogy jó gyerek leszek.

Az öreg csak dudorászik.

Szép-gyer-me-kem-jöjj-ki-a-rét-re...

Hát persze, hogy ezt éneklí az öreg.

Kossuth Lajos azt üzente, elfogyott a regimentje.

Meg azt, hogy curikk.

VISSZA! Visszafelé az árokban, amerről jöttem.

Ez a Legfőbb Törvény, az egyetlen, ami még működteti a világot.

Attakot a pániknak!

Ha kiterítették is, coki a döglésnek, kuss a

rosszullétnek. Ez olyan kábulat, ami csak újabb agyvelőloccsintásra vár. A szédülések, ájulások azt súgják Sanyinak, hogy ha most elalszik, ebből az álomból nem lehet felébredni soha.

Már hogyné lehetne! Feltéve, hogy elindul és mozog.

Vegyük úgy, hogy egy elfuserált színdarabban játszik, kutyák martaléka, temetetlen hullá, szeme kipiszkálva, fél feje letépvé.

Itt nincsenek is kutyák.

Kacagj, Bajazzó, megölték Turridút! Továbbá Jani bácsi összes kozákja végigment Rigolettó lányán.

Improvizáció, amire ő nem készült. Próbák és közönség nélküli premier, mert az előadásnak éppen ez a feltétele. Ha mégis rátalálnak, ra-ta-ta-ta. Finita la commedia! Addig se tartana a cilibuli, ameddig az atomok élnek.

Érzélgős tébolygót üz a vakrémület.

A vakrémület még csak rendben volna. Ezek megfogták, amazok meglótték, emezek pedig a gödörbe dobták... Hány ujjá is van még? Merre fut a nyulacska? Alig lát, és ennél már beszarni sem lehet jobban. Most őszintén: melyik pojáca domborítana ekkorát? Na? Mondjatok végre egy nevet...

A tébolygó is igaz.

De mitől volna érzélgős-érzelmes?

„Attól, faszikám, hogy ugyanaz a hepehupás, vacak sár dermed mögötted, mint ami még előtted áll, ami még rád vár.”

Ez a Göndör hangja. Ezer közül megismerné. Kicsit rekedtes, kicsit fölényes, kioktatós, mindig készen az azonnali kontrázásra. Csakhogy ez most nem Göndör szájából, hanem az ő tropára lótt jobb füléből szól, egészen pontosan a füle helyén sístergő, zúgó, beragadt kapucsengő kellős közepéből! És ebből a sístergés-recsegésből semmit és senki mást nem hallani, csak a Göndört.

Sanyi pedig elsírná magát, ha volna mivel.

Nem igaz: kétségbeesetten zokog, legfeljebb a szokványos lé helyett véres nyálka szivárogo a szemé púpjából.

Nem igaz: azért rázkódik a válla, mert most újra fázik.

Nem igaz: ropog a bőre, lángtenger perzseli szénné...

Nem igaz: mindennek az ellenkezője igaz, feltevé, hogy a visszájára fordítjuk.

De ő akkor is kijut innen, ha a fene fenét eszik! ELSZÁNT, mert méltó akar lenni a század legdicsebb függetlenségi harcának hőiséhez.

Micsoda fennkölt fogalmazás. „Cimbora, hát-rebb az agarakkal!” - mondaná a Napcsi.

Hát az biztos, hogy innen vaksizva az élet alig bonyolultabb az ő régi fakockáiból tornyozott akárminél. Kapirgál, tapogat: na akkor most rakjunk ide még egy gallyacskát, amoda meg két falevelet. Tényleg, tessék mondani, ez most az egri vár ezeröttszázötvenkettőből, vagy a regensburgi vasútállomás ezerkilencszáznegyvenötből, vagy mi a picása?

Miértismedigishováis?

Tudod, hogy mi? Az ezer és ezer év óta ismétlődő háborús ámokfutás.

Akkor most rögtön lebombázza az egészet. Csupán a kézfejen lévő, maradék kockákat kell megbillenteni, és tessék, már támad, zúg, sivít, dübörög is a száz meg száz Liberátor...

Megjegyzem, csak azért bombázom le azt az izét, hogy aztán varázsütésre újjáépíthessek mindent, és hogy győzelmi parádéba torkollhasson a történelem. Ave Kádár, morituri te salutant! Lovagi torna is lesz. Meg díszszemle. Bársonyok és selymek szivárványa. Zászlók. Döngő léptekkel masírozó alakulatok. Gépesített gyalogság, tüzéség, harckocsizok. Aztán láncsal nyakukban a foglyok. És gyönyörűbbnél gyönyörűbb nők... Minden a Felszabadítóé! El Libertad. Caesar. Führer. Generalisszimusz. Legfőbb Hadúr. Első Titkár. A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány Elnöke. Akit őrzöngve ünnepel a nép. Minden a Hercegé, aki én vagyok. Rövidesen ítékezni fogok elevenek és holtak fölött. Úgy gázolok át a sztálinvárosi Vasvári Pál Állami Általános Iskolán, a Plúszó vezérelte hétköznapokon, az ócska

kosztón, a romhalmazzá lőtt budapesti utcákon, akárcsak a kerekek vájta, Vasmű utcai gödrök esőtócsáin hajdanán, ügyet sem vetve rá, hogy kopott, kinyúlt mackónadrágomat összefröcskölte a sáros lé. Plúszó, te mocsadék! Államunk és Pártunk Micsurin-tenyésztette barma! Ha összeakadtunk volna a Corvin közben, azonnal kaptál volna egy csinos kis golyót a kopoltyúdba... De persze akkor még, ötvenkettő őszén engem a barakkvárosiak, a Sugár Ferkóék kergettek, s agyabugyáltak el hazafelé jövet az iskolából, máskor meg az Abszolút Lényeg után loholtam, vagyis egy hátrahúzó csellet elloptam Hanappitól a labdát, hirtelen föl pattintottam a térdemre, aztán hátravetődve-ollózva vágtam az osztrákok kapujába a győztes gólt. „Ragyogó teljesítménnyel mutatkozott be Budai helyén a válogatott újonca” – írta volna a másnapi Népsport... Vagyis az élet annyit produkál, amennyit én találok ki magamnak belőle.

Infantilis szerep.

Ha a nemlétező nézők valamelyike becsméről szavak helyett azt kiabálná: „Társadalom!”, hát attól sokkal jobban kirügyeznének a pattanások Mérlegh Sándor hátán, az tuti. Ez a szó annyit jelent, hogy nemsokára bedugják a „Dolgozó Nép”-ről elnevezett nyúlketrecbe. És fogalma sem lesz, hogyan védekezzen a Sugár-gyerekek ellen, akik majd kihegyezett ágakkal döfködnek befelé a drótháló résein, és az ő kétségbeesés színezte ábrándozását kihasználva, friss levegő után szimatoló, gyanútlan orrán nyomják el égő csikkeiket.

Holazistenben is van az a miazisten? Mintha lett volna valahol ebben az árokban egy oldalsó leágazás...

Elindul visszafelé a mézszárlás szülőcsatornáján, hogy megfogadjon a Halál méhében.

